

ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΟΥ ΔΙΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ιερό του Ολυμπίου Διός βρίσκεται έξω από τα τείχη της πόλης, νοτιοανατολικά από το ελληνιστικό θέατρο, βόρεια από το ρωμαϊκό θέατρο και επί του οπτικού άξονα του κεντρικού δρόμου της αρχαίας πόλης. Όποιος επισκέπτης διέσχιζε την πόλη από βορρά προς νότο αντίκρυζε από ικανή απόσταση στο προοπτικό βάθος τα ιερά κτίρια του τεμένους του Διός Ολυμπίου. Βόρεια του βωμού του Διός εντοπίστηκε ναός αφιερωμένος στον Δία ύψιστο.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Η αναζήτηση του τεμένους του Ολυμπίου Διός ήταν κύριος σκοπός των ανασκαφών του Γεωργίου Σωτηριάδη, πρύτανη και καθηγητή αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Από τις λιτές πληροφορίες των αρχαίων ιστορικών και τις παρατηρήσεις στον ανασκαφικό χώρο επιχειρούσε να εντοπίσει τη θέση του. Στηριζόμενος στο κείμενο του Πολύβιου (IV, 62, 1) και του Τίτου Λίβιου (XLIV, 6) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το τέμενος βρισκόταν μέσα στην πόλη για λόγους ασφαλείας. Για το λόγο αυτό έκανε πολυάριθμες τομές ιδιαίτερα στα ψηλά σημεία του χώρου, δίχως όμως αποτέλεσμα. Στη συνέχεια ο Χαράλαμπος Μακαρόνας επανεξέτασε τις πηγές και ξαναγύρισε στην άποψη του Leake ότι το τέμενος βρισκόταν έξω από την πόλη και μάλιστα πρότεινε να αναζητηθεί στην περιοχή του θεάτρου. Την ίδια γνώμη διατύπωσε και ο ακαδημαϊκός Γεώργιος Μπακαλάκης, ο οποίος συνέχισε τις έρευνες στη θέση αυτή. Η συστηματική ανασκαφή του χώρου ξεκίνησε το εκ νέου το 1973 από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, υπό την διεύθυνση του καθηγητή Δημήτριου Παντερμαλή. Στόχος του ανασκαφέα ήταν η αποκάλυψη του τεμένους του Διός του Ολύμπου, που υπήρξε το κεντρικό ιερό των Μακεδόνων. Από το 1981 οι ανασκαφές στο χώρο διεξάγονταν υπό την διεύθυνση του καθηγητή Δ. Παντερμαλή και τελούσαν υπό την αιγίδα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Σήμερα πραγματοποιούνται από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης ανασκαφές, οι οποίες έχουν φέρει στο φως σημαντικά ευρήματα για το ιερό του Ολυμπίου Διός, αλλά και για το ιερό του Διός Υψίστου, ανοίγοντας νέο κεφάλαιο στην ιστορία της έρευνας.

ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Αυτό το ιερό ήταν ο πιο σεβάσμιος χώρος των αρχαίων Μακεδόνων. Αρχικά ήταν ένα άλσος και απέκτησε οργανωμένη αρχιτεκτονική μορφή στα ελληνιστικά χρόνια. Το λαμπρό ιερό των Μακεδόνων πυρπολήθηκε το καλοκαίρι του 219 π.Χ. από τον Σκόπα, τον στρατηγό των Αιτωλών. Οι Μακεδόνες ξαναέστησαν το ιερό τους και έθαψαν σε λάκκους πολλά κατεστραμμένα αναθήματα. Στις πρόσφατες ανασκαφές βρέθηκαν τέτοιοι λάκκοι που περιείχαν εκτός των άλλων και πολύτιμες για την ιστορία της Μακεδονίας βασιλικές επιγραφές.

Οι ανασκαφές των τελευταίων ετών έφεραν στο φως τον μνημειακό βωμό, τα βάθρα των αγαλμάτων, βασιλικές επιγραφές, και τμήματα του περιβόλου του τεμένους. Ο μνημειακός βωμός του Διός Ολυμπίου είχε μήκος 22 μ και ήταν κατασκευασμένος με μεγάλες γωνιόλιθους. Το εσωτερικό του το είχαν γεμίσει με μισοψημμένες πλίνθους. Βρέθηκαν πολλά θραύσματα από το διάκοσμό του. Μπροστά του υπήρχαν τρεις σειρές έντεκα πώρινων βάσεων με χάλκινους κρίκους στο πάνω μέρος, οι οποίες προορίζονταν για το δέσιμο των ζώων στις θυσίες. Στα βόρεια αποκαλύφθηκε και ένας μικρότερος παράπλευρος βωμός. Δυτικά του ιερού κοντά

στον περίβολο εντοπίστηκε μεγάλος λάκκος, ο οποίος περιείχε σε σημαντικό βάθος ευρήματα, που προέρχονταν από την καταστροφή του ιερού.

Στην περίοδο ανασυγκρότησης του ιερού μετά την καταστροφή χτίστηκε ένα τεράστιο στωϊκό κτίριο με πρόθυλο στο μέσο, ακριβώς απέναντι από το βωμό. Στη θεμελίωση του στωϊκού κτιρίου βρέθηκε ενεπίγραφη πλάκα, επιστολή του βασιλιά Αντιγόνου προς τον Αγασικλή, επιστάτη του Δίου. Λίγα μέτρα ανατολικά από τον βωμό του Διός Ολυμπίου στην όχθη του ποταμού βρέθηκε το πάνω μέρος μιας ενεπίγραφης στήλης, η οποία είχε επικεφαλίδα: ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΕΡΣΕΩΣ ΚΑΙ ΒΟΙΩΤΩΝ η οποία χρονολογείται το 172 π.Χ. Η επόμενη επιγραφή είναι ένα κείμενο επιστολής του Φιλίππου Ε΄ της Μακεδονίας, προς τον επιστάτη του Δίου, Ευρύλοχο, προς τους πελιγάνες, δηλαδή τους αξιωματούχους και διακεκριμένους πολίτες και προς τους υπόλοιπους απλούς πολίτες του Δίου. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό για το ρόλο του ιερού στην πολιτεία των Μακεδόνων, καθώς το κείμενο αυτό δεν σχετίζεται με το Δίον. Αφορά στην πολιτική γενικότερα του Μακεδόνα βασιλιά, όπως και το κείμενο της συνθήκης συμμαχίας με τους Λυσιμαχείς. Ήδη από τα χρόνια του Φιλίππου Β΄ έχουμε επιγραφική μαρτυρία από την οποία προκύπτει ότι το τέμενος του Διός στο Δίον ήταν ο ιερός τόπος όπου δημοσιεύονταν σε λίθινες στήλες σημαντικά κείμενα του μακεδονικού βασιλείου. Εξάλλου στο ίδιο τέμενος ήταν στημένα σε σειρά τα αγάλματα των Μακεδόνων βασιλέων. Βάσεις δύο τέτοιων ανδριάντων βρίσκονται σήμερα στο Μουσείο του Δίου, η μία για το χάλκινο άγαλμα του Κασσάνδρου η άλλη για το μαρμάρινο ανδριάντα του Περσέα.

Νότια του ιερού σε μικρή απόσταση από τους λάκκους που περιείχαν τις βασιλικές επιγραφές βρέθηκαν χάλκινα ελάσματα. Τα χάλκινα αυτά ελάσματα έφεραν έκτυπη διακόσμηση άστρων και κύκλων ήταν κομμένα σε μακρόστενες λωρίδες. Με την αποκατάστασή τους έγινε δυνατή η ασφαλής αναπαράσταση της ασπίδας. Η κυκλική χάλκινη επιφάνεια είχε διάμετρο 74εκ. Η έκτυπη διακόσμηση είχε γίνει με επιμελημένη σφυρηλάτηση πάνω σε μήτρα. Το επίσημα είναι άστρο δώδεκα ακτίνων, οι οποίες είναι διατεταγμένες σε κανονικές αποστάσεις γύρω από τον πυρήνα έχουν όμως εναλλάξ διαφορετικό σημείο φυγής. Το άστρο περιβάλλεται από ταινία πλάτους 2,8 εκ. όπου υπάρχουν εννέα γράμματα. Γύρω από το κεντρικό αυτό μέρος της διακόσμησης βρίσκονται επτά μικρότερα άστρα εντεταγμένα στους τριπλούς ελλειψοειδείς κύκλους της περιφοράς τους. Η σύνθεση της αστρικής διακόσμησης κλείνει με τρεις ομόκεντρους κύκλους. Η επιγραφή αποκαταστάθηκε ως ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ωστόσο δεν μπορεί κανείς να πει με βεβαιότητα αν την είχε αναθέσει ο ίδιος ο Δημήτριος ή κάποιος από την προσωπική του φρουρά.

Βόρεια του ιερού εντοπίστηκαν «θησαυροί» νομισμάτων, οι οποίοι περιέχουν κοπές του Δίου, αλλά και άλλων πόλεων της ίδιας περιόδου.

ΣΥΝΟΨΗ

Το ιερό του Ολυμπίου Διός βρίσκεται έξω από τα τείχη της πόλης νοτιοανατολικά από το ελληνιστικό θέατρο και αμέσως βόρεια από το ρωμαϊκό θέατρο και επάνω στον οπτικό άξονα του κεντρικού δρόμου της αρχαίας πόλης. Οποιοσ επισκέπτης διέσχιζε την πόλη από βορρά προς νότο αντίκρυζε από ικανή απόσταση στο προοπτικό βάθος τα ιερά κτίρια του τεμένους του Διός Ολυμπίου. Βόρεια του βωμού του Διός εντοπίστηκε ναός αφιερωμένος στον Δία ύψιστο.

Αυτό το ιερό ήταν ο πιο σεβάσμιος χώρος των αρχαίων Μακεδόνων. Αρχικά ήταν ένα άλσος και απέκτησε οργανωμένη αρχιτεκτονική μορφή στα ελληνιστικά χρόνια. Το λαμπρό ιερό των Μακεδόνων πυρπολήθηκε το καλοκαίρι του 219 π.Χ. από τον Σκόπα, τον στρατηγό των Αιτωλών. Οι Μακεδόνες ξαναέστησαν το ιερό

τους και έθαψαν σε λάκκους πολλά κατεστραμμένα αναθήματα. Στις πρόσφατες ανασκαφές βρέθηκαν τέτοιοι λάκκοι που περιείχαν εκτός των άλλων και πολύτιμες για την ιστορία της Μακεδονίας βασιλικές επιγραφές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχαιολογική Έρευνα και ιστορική τοπογραφία

- Χ. Μακαρόνας, Νέαι ειδήσεις εκ Δίου του Πιερικού. Η θέσις του ιερού του Διός, *ΑΕ* 1937, 527 – 533
- Γ. Μπακαλάκης, Ανασκαφή Δίου 1964 – 1971, σε: *Αρχαία Μακεδονία II, Ανακοινώσεις κατά το δεύτερο διεθνές συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 19 – 24 Αυγούστου 1973*, (Θεσσαλονίκη 1977), 251 – 256.
- Δ. Παντερμαλής, Λατρείες και ιερά του Δίου Πιερίας, σε: *Αρχαία Μακεδονία II, Ανακοινώσεις κατά το δεύτερο διεθνές συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 19 – 24 Αυγούστου 1973*, (Θεσσαλονίκη 1977), 331 – 342.
- Δ. Παντερμαλής, Οι επιγραφές του Δίου, σε: *Πρακτικά του Η' Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής και Λατινικής Επιγραφικής, Αθήνα 3 – 9 Οκτωβρίου 1982* (Αθήνα 1984), 271 – 277.
- Δ. Παντερμαλής, Το ιερό του Ολυμπίου Διός, *Αρχαιολογία* 33, 1989, 12–14.
- Δ. Παντερμαλής, Ανασκαφή Δίου 1995, *ΑΕΜΘ* 9, 1995 (1998), 167 – 172.
- Δ. Παντερμαλής, Δίον. Η δεκαετία των ανασκαφών 1987 – 1997, *ΑΕΜΘ* 10 Α, 1996 (1997), 205 – 214.
- Δ. Παντερμαλής, Δίον 1997. Ο επιστάτης, οι πελειγάνες και οι λοιποί πολίτες, *ΑΕΜΘ* 11, 1997 (1999), 233 – 240.
- Δ. Παντερμαλής, Δίον 1998. Εκατόμβες και Σωτήρια, *ΑΕΜΘ* 12, 1998 (2000), 291 – 298.
- Δ. Παντερμαλής, Δίον 1999. Μουσαϊσταί – Βασιλεύς Δημήτριος, *ΑΕΜΘ* 13 (1999), 2001, 415 – 424.
- Δ. Παντερμαλής, Δίον 2000, *ΑΕΜΘ* 14, 2000 (2002), 377 – 384.
- Δ. Παντερμαλής, Ζεύς ύψιστος και άλλα, *ΑΕΜΘ* 17, 2003 (2005), 417 – 424.
- Δ. Παντερμαλής, Οι ανασκαφές στο Δίον το 2004 και τα ευρήματα της εποχής των φιλαλέξανδρων βασιλέων, *ΑΕΜΘ* 18, 2004 (2006), 377 – 382.
- Δ. Παντερμαλής, ΔΙΟΝ. Ιστορικά και λατρευτικά, σε: *20 χρόνια. Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη, Επετειακός Τόμος* (Θεσσαλονίκη 2009), 261 – 271.
- Δ. Παντερμαλής, Δίον. Η Ανακάλυψη, Αθήνα 1999, 44 – 59.
- Δ. Παντερμαλής, ΒΑΣΙΛ[ΕΩΣ ΔΗΜΗΤΡΙ]ΟΥ, σε: *Μύρτος. Μνήμη Ιουλίας Βοκοτοπούλου*, Θεσσαλονίκη 2000, XVIII – XXII.
- D. Pandermalis, New Discoveries at Dion, σε: *M. Stamatopoulou – M. Yeroulanou, Excavating Classical Culture, Recent Archaeological discoveries in Greece, The Beazley Archive Archaeopress*, Οξφόρδη 2002, 99–102.
- S. Kremydi –Sicilianou, *Multiple concealments from the sanctuary of Zeus Olympios at Dion. Three Roman Provincial Coin Hoards*, (MELETHMATA 35), Αθήνα 2004.
- S. Kremydi –Sicilianou, Multiple hoards of the second century AD from the sanctuary of Zeus Olympios (Macedonia), *AJN* 16/17 (2004–2005), 93–112, pl. 20–23.

- M. Hatzopoulos, Was Dion Macedonia's Religious Centre?, σε: *Greek Federal States. Identity and Integration. Proceedings of an International Conference of the Cluster of Excellence "Religion and Politics" Held in Münster, 17.06. – 19.06. 2010*, Stuttgart 2013, 163–171.

Έρευνες Αρχαιολογικής Εταιρείας

Γ. Σωτηριάδης, Ανασκαφή Δίου Μακεδονίας, *ΠΑΕ* 1928, 78–80.

Γ. Σωτηριάδης, Ανασκαφή Δίου Μακεδονίας, *ΠΑΕ* 1930, 50.

Γ. Σωτηριάδης, Ο Λίβιος και ο Πολύβιος περί της θέσεως του ιερού του Δίου, *ΠΑΑ* 1931

Ευαγγελία Γεωργίου